

*Шерешкова І. І. ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
<https://orcid.org/0000-0002-8358-9871>*

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОГРАМИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО САМОЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ МЕДІАПЕРЦЕПТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Інформація – це зброя на війні й,
за певних обставин, мета війни, а не сама війна.
Дмитро Кулеба, український державний діяч, дипломат та комунікатор.

У статті на підставі аналізу відкритих джерел встановлено, що бурхливий розвиток медіаперцептивної комунікації та спроби її застосування у воєнно-політичній сфері, зумовлює можливість виникнення нових загроз інформаційно-психологічній безпеці людини. На підставі експертного опитування визначено компонентну структуру психологічного самозахисту як програми унеможливлення або суттєвого зменшення (редукції) актуального негативного інформаційно-психологічного впливу та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій вивчення його особливостей.

Ключові слова: медіаперцептивна комунікація; психологічний самозахист; психодіагностика; військовослужбовці Збройних Сил України; показник; компонент.

Вступ. У добу інформаційних технологій дедалі більше зростає інтерес до психологічної природи інформації та можливостей її впливу на особистість. Проблема психологічного впливу інформації широко представлена у різних галузях психологічного знання, водночас психологічна опірність особистості, як сформована здатність психологічного самозахисту від деструктивних інформаційних впливів не стала предметом вітчизняних психологічних досліджень.

Метою нашої роботи є обґрунтування методики та інструментарію емпіричного дослідження особливостей психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації, що ґрунтуються на актуальних наукових підходах до вивчення психологічної сутності цього явища та індивідуально-психологічних особливостях його проявів. Однак, аналіз наукової та психодіагностичної літератури виявив певний дефіцит відповідного психологічного інструментарію, адекватного завданням нашого дослідження. Тому актуальним науково-прикладним завданням вважається виявлення компонентної структури психологічного

самозахисту як програми редукції актуального негативного інформаційно-психологічного впливу та обґрунтування психодіагностичного інструментарію вивчення його особливостей.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз наукових досліджень у предметній галузі психологічного самозахисту вказує на існування широко розповсюджених неясностей, омонімічності та протиріч термінів. Теоретичний аналіз психологічних захистів суб'єкта виявив надзвичайну їх різноманітність: від активних, гнучких і конструктивних, до пасивних, ригідних і дезадаптивних. Психологічний самозахист часто використовують як синонім поняття “психологічний захист”, вчення про який розпочинається у класичному психоаналізі ХХ ст. Теоретичні погляди сучасних дослідників спираються на ідеї З. Фрейда і А. Фройд, які розглядали психологічний захист як засіб вирішення конфлікту між свідомістю і несвідомим [21].

В подальшому вчення про психологічний захист піддавалося змінам і доповненням як всередині психоаналітичної теорії, так і в інших напрямках (А. Адлер, К. Юнг, К. Горні, Е. Фромм, К. Роджерс, В. Райх, В. Басін, В. Рожнов, В. Воловик, Р. Зачевицький, В. Банщиков, О. Феніхель, Н.

Мак-Вільямс, Л. Суботіна, А. Котенева та ін.). Вчення більшості наведених науковців об'єднувались вивченням основного предмету – причин конфліктів, які породжують психологічний захист, функції та механізми, які його формують.

Значним доповненням до теорії психологічного захисту стали праці Р. Плутчика, Г. Келлермана, Х. Конте, які досліджуючи залежності між психологічним захистом і особистістю, стверджували, що захисні механізми характеризуються емоціями, які лежать в їх основі [22].

Психологічні захисти як обов'язковий компонент інформаційної взаємодії людини із середовищем розглядали Л. Виготський [6], Л. Засекіна, С.Засекін [2], В.Зірка [3], Л. Калмикова [7], Т. Кирпенко [9, 10], Л. Компанцева [11], Л. Найдьонова [1], Т. Титаренко [17], Н. Чепелева [19] та інших.

Методи дослідження. У ході проведення науково-пошукової роботи було застосовано такі емпіричні методи: експертне опитування, анкетування, спостереження, тестування, контент-аналіз.

Результати і обговорення. Загальнонауковий рівень методології психологічного дослідження представлений теоріями і підходами, які є безвідносними до конкретного змісту знань, і спрямовані на виокремлення загальних закономірностей наукового пізнання. У нашому дослідженні цей рівень представлений інформаційним підходом, у межах якого функціонування окремої особистості та соціуму загалом визначається крізь призму інформаційної взаємодії. О. Г. Старіш вважає, що фундаментальною формою відображення як провідного механізму психіки є відображення інформаційної взаємодії. Усі об'єкти фізичного і соціального світу

знаходяться у постійній взаємодії, відтак, обмінюються інформацією. Інакше кажучи, «будь-яка взаємодія між об'єктами, в процесі якого один об'єкт з необхідністю передає деяку сутність іншому об'єкту, називається інформаційною взаємодією, а ця сутність і є інформацією» [16, с.59].

Ми також спиралися на соціогуманітарний, психологічний підхід до інформаційної безпеки людини, який зосереджений на захищеності психіки та свідомості людини від небезпечних інформаційних впливів. В межах цього підходу звертається увага не лише на захист від небезпечної чи небажаної інформації, а також на врахування індивідуальних особливостей людини, а також середовища її перебування [4].

З позиції інформаційного підходу усі фрагменти фізичного і соціального світу пов'язані між собою, і провідною формою психічного відображення є активне і вибіркоче відбиття інформаційної взаємодії. Коректне використання способів обробки інформації, стилів засвоєння інформаційних потоків, а також вибору джерела і змісту інформації сприятиме особистісній адекватності людини, які слугують підґрунтям для психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

У контексті впливів інформаційного (постіндустріального) середовища, нами було з'ясовано, що будь-які інформаційні повідомлення, що вміщують негативні інтенції, піддаються когнітивному обдумуванню, викликають яскраву емоційну оцінку, набувають статусу *cogitatum* (задум) та знаходять своє вираження у поведінці чи бездіяльності.

Рис. 1. Компоненти зворотньої реакції адресата на актуальний негативний вплив медіаперцептивної комунікації

В. Крисько висновує, що «коли психологічний вплив скерований насамперед на когнітивну сферу людей, то його результати позначаються передусім на

зміну в потрібний бік її уявлень, характеру сприйняття інформації, яка надходить і, в підсумку, появи її «картини світу». Коли під ціліком виявляється емоційна сфера

Питання психології

психіки, то це позначається на внутрішніх переживаннях, а також на міжособистісних стосунках. Поєднання впливів на обидві названі сфери дає змогу впливати на вольову активність людей і таким способом управляти їхньою поведінкою. Вплив на поведінкову сферу дає змогу створювати соціально-психологічний комфорт і дискомфорт, змушувати людей співпрацювати або конфліктувати з оточенням [5].

Саме тому під час аналізу психологічного самозахисту як стратегічної програми редукції актуального негативного інформаційно-психологічного впливу, тобто зворотної реакції адресата на медіаперцептивну комунікацію, ми будемо розрізняти три її компоненти – *когнітивно-рефлексивний* (пов'язаний із формулюванням запитань, побудовою гіпотез та формуванням інференцій щодо розвитку подій з метою зняття наративної невизначеності, достатній рівень інтелектуальної компетентності); *емоційно-*

вольовий (такий, що фіксує провідну емоцію, яка супроводжує обробку читачем інформації, представленої у медіаперцептивній комунікації) та *поведінково-регулятивний* (виражається у контролі над своєю поведінкою внаслідок негативного впливу комунікації та обранні стратегії психологічного самозахисту). Вказані компоненти розглядаються нами як рівноправні, оскільки в межах інформаційно-психологічного впливу, вони активуються майже синхронно та відносно спільно. Відмінність між ними полягає лише у порядку їхньої активації: когнітивно-рефлексивні умовиводи читача стають джерелом емоційно-перцептивного компоненту, що в подальшому знаходять своє відображення у певній регуляції поведінки, діях чи бездіяльності. Водночас, ці компоненти характеризуються взаємозв'язком та визначають максимальну межу опірності до негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Рис. 2. Авторська модель структури психологічного самозахисту людини від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

На базі проведеної роботи було обрано методи дослідження, розроблено послідовність та порядок організації проведення психологічного експерименту, визначено коло обстежуваних, розроблено авторську анкету, підібрано психодіагностичні методики, які є адекватними меті та завданням дослідження.

Відповідно до загальної мети нашого дослідження ми поставили наступні завдання констатувального експерименту:

1) підібрати й описати методики констатувального експерименту з метою вивчення показників компонентів психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації, проаналізувати та описати діагностичні результати; надати кількісні та якісні

Питання психології

результати проведеного дослідження та зробити відповідні висновки;

2) здійснити кореляційний аналіз з метою визначення кореляції між індивідуально-особистісними властивостями та типом психічного захисту особистості та особливостей психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Специфіка вивчення психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації полягає у необхідності попереднього емпіричного діагностування даної якості. Саме тому перед нами постала необхідність вибору адекватного психодіагностичного інструментарію, адже вимірювання психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації є складною діагностичною проблемою, яка лежить в площині міждисциплінарних теоретичних та практичних розробок.

Для збирання даних нами було підібрано комплекс ефективних і активно використовуваних в практичній психодіагностиці методик, призначених для виявлення психологічних проблем в емоційній сфері особистості. Обрані методики призначені для психодіагностичного обстеження дорослих без будь-яких обмежень за статевими, соціальними, професійними, освітніми і т. п.

ознаками. При проведенні діагностичного обстеження нами враховувались основні принципи та вимоги щодо процедури проведення емпіричного дослідження: уніфікація тестових завдань та бланків; мотиваційні установки на правдивість і відвертість відповідей; уникнення нав'язування респондентам власної думки щодо вибору варіанта тестових відповідей; однаковий час і умови проведення обстеження респондентів тощо.

Комплекс психодіагностичних методик було визначено необхідністю вивчення захисних механізмів психіки як психологічного феномена і властивості особистості, а також необхідністю діагностики широкого спектру властивостей особистості, гіпотетично пов'язаних з психологічним самозахистом від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Сформований нами психодіагностичний комплекс містив психологічні методики (Таблиця 1), спрямовані на дослідження критичного та аналітичного мислення, рівня загального та емоційного інтелекту, навіюваності (сугестивності), емоційної запальності, емоційної збудливості-врівноваженості, перцептивної модальності, саморегуляції поведінки та психічних захистів (притаманного життєвого стилю).

Таблиця 1

Методичний інструментарій дослідження

Сфера дослідження	Показники компоненту	Методика вивчення
когнітивно-рефлексивний компонент	критичне мислення	Опитувальник критичного мислення Л. Старкі
	аналітичне мислення	VI варіант субтесту шкали Р. Амтхауера (варіант, розроблений А.Вороніним і С.Бірюковим)
	навіюваність (сугестивність)	Тест-опитувальник навіюваності (сугестивності) О.П. Саннікової, Ю.П. Фоль
	рівень інтелекту	Інтелектуальний тест Г.Ю.Айзенка
емоційно-вольовий компонент	емоційний інтелект	Опитувальник емоційного інтелекту Д. В. Люсіна
	емоційна запальність	Шкала емоційної запальності Е. П. Ільїна та П. А. Ковальова.
	емоційна збудливість-врівноваженість	Методика «Емоційна збудливість-урівноваженість» Б. Н. Смірнова
	перцептивна модальність	Діагностика домінуючої перцептивної модальності С. Єфремцева
поведінково-регулятивний компонент	саморегуляція	Стиль саморегуляції поведінки В. І. Моросанової, Є. М. Коноз
	психічні захисти (життєві стилі)	Індекс життєвого стилю (LSI) Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Р. Конте.

Спрямованість негативного впливу медіаперцептивної комунікації на когнітивну сферу особистості опосередковується закріпленням та стереотипізацією образів, думок, бажанням перебудови ієрархії мотивів та цілей, його моделі світу, системи цінностей, виражається у впливові на характері сприйняття та запам'ятовування інформації адресатом, програмування асоціативного ряду щодо наданої інформації, формуючи таким чином несвідомі установки, визначаючи можливі форми поведінки та спрямованість у ухваленні рішень.

Для дослідження когнітивно-рефлексивного компонента психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації нами було застосовано такі методики: опитувальник критичного мислення Л. Старкі; VI варіант субтесту шкали Р. Амтхауера (варіант, розроблений А. Вороніним і С. Бірюковим); діагностування навіюваності (сугестивності) О. Саннікової, Ю. Фоль; діагностування рівня інтелекту за інтелектуальним тестом Г.Ю.Айзенка.

Тест «критичне мислення» Л. Старкі в адаптації О. Л. Луценко є найбільш оптимальним підходом до діагностики рівня критичного мислення. Для критичного мислення характерна побудова логічних умовиводів, створення узгоджених між собою логічних моделей і прийняття обґрунтованих рішень, що стосуються того відхилити судження, погодитися з ним або тимчасово відкласти його розгляд. Тест є однофакторним і в результаті обробки обчислюється один загальний показник критичного мислення, який може змінюватися від 0 до 27 балів. Результати тесту можуть інтерпретуватись як у відповідності з нормами, тобто розподіляться за рівнями дуже високого, високого, середнього, низького і дуже низького критичного мислення, так і доступні для якісного аналізу [23].

Аналітичність мислення респондентів досліджувалась нами за VI варіантом субтесту шкали Р. Амтхауера. Така важлива характеристика мислення являє собою готовий компонент здатності теоретизувати, відшукувати причинно-

наслідкові зв'язки між явищами, становить основи загальних здібностей і необхідна для успішного оволодіння різноманітними видами діяльності [24].

Особливий інтерес для нашого дослідження становило вивчення схильності наших респондентів до навіювання. Успіх навіювання, його результат, перш за все, передбачає некритичне сприймання та ставлення до думок, що висловлюються іншими людьми, що сковає, паралізує власну волю, власні судження та дії. Оскільки, ефективність навіювання залежить не тільки від суггестора (хто здійснює вплив), а й від індивідуально-психологічних властивостей особистості суггеренда, який сприймає психологічний вплив [16, с. 12], то обов'язковим етапом для нашого дослідження є встановлення взаємозв'язку психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації з рівнем навіюваності (сугестивності), визначення його особливостей та допустимого рівня.

Рівень навіюваності досліджених вивчався нами за методикою «Тест-опитувальник навіюваності (сугестивності)» О.П. Саннікової і Ю.П. Фоль [18]. Зазначена методика дозволяє визначити емоційний, захисно-регулятивний, когнітивний та поведінковий компоненти навіюваності (сугестивності) При чому, емоційний компонент характеризує афективну складову навіюваності (шкала «емоційна чуйність – емоційна відстороненість»); захисно-регулятивний компонент обумовлений специфікою взаємозв'язку навіюваності з функціонуванням механізмів психологічного захисту в процесі становлення психологічно залежної від суспільства особистості під час її соціалізації (шкала «залежність-самодостатність»); когнітивний компонент навіюваності визначається ступенем критичності чи некритичності засвоєння інформації і відкритості новому (шкала «байдужість/критичність – відкритість/толерантність») та поведінковий компонент характеризує спонукання до здійснення дії і готовність слідувати

навіюваному впливові (шкала «слідування-відсутність слідування»). Дана методика також дозволяє визначити загальний показник навіюваності досліджених.

Для оцінки інтелектуальних здібностей нами було обрано *тест інтелекту Г.Айзенка* (Тест IQ) [25], призначений для загальної оцінки інтелектуальних здібностей із використанням словесного, цифрового та графічного матеріалу з різними способами формулювання завдань. Структурно автор методики визначає п'ять рівнів розвиненості інтелектуальних здібностей людини: менше 80 - дуже низький рівень; від 80 до 90 - низький рівень; від 90 до 110 – середній рівень; від 110 до 120 – високий рівень; вище 120 - Дуже високий рівень.

Сучасна медіаперцептивна комунікація характеризується можливістю виникнення медіаефекту та зміни емоційного стану засобами створення настрою, емоційного фону, яскравих образів, асоціацій, що залишаються у пам'яті та/або підсвідомості. Саме емоції та їх провокування дозволяють впливати безпосередньо на підсвідомість, оминаючи свідомість, яка є цензурою психіки. У результаті в підсвідомості індивіда закладаються патерни поведінки (усталені норми в психіці), стимулюючи які, надалі можна прогнозувати будь-які очікувані реакції [15, с.63].

Для дослідження емоційно-вольового компоненту нами було використано методики: «Опитувальник емоційного інтелекту» Д. В. Люсіна; «Шкала емоційної запальності» Е. П. Ільїна та П. А. Ковальова; «Емоційна збудливість-урівноваженість» Б. Н. Смірнова та діагностика домінуючої перцептивної модальності С. Єфремцева.

Опитувальник емоційного інтелекту за Д. В. Люсіна. Тест (опитувальник) складається з 46 тверджень, які об'єднуються в п'ять субшкал:

– субшкала МР (розуміння чужих емоцій), яка описує здатність розуміти емоційний стан людини на основі зовнішніх проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу) і / або інтуїтивно, чуйність до внутрішніх станів інших людей;

– субшкала МУ (управління чужими емоціями), описує здатність викликати у інших людей ті чи інші емоції, знижувати

інтенсивність небажаних емоцій. Можливо, схильність до маніпулювання людьми;

– субшкала ВР (розуміння своїх емоцій), описує здатність до усвідомлення своїх емоцій: їх розпізнавання та ідентифікація, розуміння причин, здатність до вербального опису;

– субшкала ВУ (управління своїми емоціями) – здатність і потреба управляти своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані;

– субшкала ВЕ (контроль експресії) – здатність контролювати зовнішні прояви своїх емоцій;

Субшкали опитувальника об'єднуються в чотири шкали більш загального порядку:

– шкала МЕІ (міжособистісний ЕІ) – здатність до розуміння емоцій інших людей і управління ними;

– шкала ВЕІ (внутрішньоособистісний ЕІ) – здатність до розуміння власних емоцій і управління ними;

– шкала РЕ (розуміння емоцій) – здатність до розуміння своїх і чужих емоцій;

– шкала УЕ (управління емоціями) – здатність до управління своїми і чужими емоціями [26].

Емоційна збудливість\запальність є властивостями емоцій. Емоційно нестійкі, збудливі люди відгукуються навіть на слабкі впливи оточення, тоді як емоційно стійкі – тільки на сильні. Емоційна збудливість характеризується швидкістю виникнення, протікання й зміни емоційного відгуку на певний подразник. Люди, які мають високий показник емоційної збудливості, характеризується легкістю виникнення сильних емоцій, ослабленим самоконтролем, загальною афективністю поведінки [8]. Для виявлення рівнів емоційної збудливості наших респондентів ми використали методики, які нам дадуть змогу дізнатися те, наскільки збудливими чи, навпаки, спокійними є досліджувані.

Рівень емоційної запальності та збудливості\врівноваженості досліджуваних військовослужбовців Збройних Сил України нам вдалося дослідити за допомогою методик «Шкала емоційної запальності» Е. П. Ільїна, П. А. Ковальова та «Емоційна збудливість – врівноваженість» Б.Н.

Смірнова. «Шкала емоційної запальності»
Методика призначена для виявлення емоційної запальності як особистісної характеристики і діагностує три її рівні: високий, середній та низький. А методика «Емоційна збудливість – врівноваженість» дала змогу визначити наскільки вправно досліджувані вміють контролювати власні емоції у процесі діяльності або спілкування з іншими, стримувати негативні емоційні прояви у випадку незадоволення тих чи інших потреб. Цей опитувальник містить 15 запитань і є скороченою адаптованою версією методики «Дослідження психологічної структури темпераменту» Б.Н. Смірнова.

Високий рівень відображення дійсності, який дає нам можливість сформувати більш ширшу картину того, що нас оточує є сприйняття. Сприйняття є результатом психологічних процесів, в яких задіяні такі поняття, як сенс, взаємозв'язок, контекст, суб'єктивна оцінка, попередній досвід індивідуума і пам'ять. Іншими словами, сприйняття являє собою результат впорядкування відчуттів і їх перетворення в знання про предмети і події фізичного світу [20, с.20].

Знаходження, розрізнення, ідентифікація і розпізнавання це перцептивні дії військовослужбовця завдяки яким і відбувається перехід від об'єктивних, фізичних характеристик об'єкта в психічні, суб'єктивні. Знаходження і розрізнення відокремлюють предмет серед інших. Ідентифікація це порівняння образу з еталоном який існує у військовослужбовця та віднесення його до системи значень яким він володіє. Розпізнавання – усвідомлення предмета сприйняття шляхом позначення [14].

У рамках нейрофізіологічних представлень передбачається, що у кожній людини є свій основний канал сприйняття і зберігання інформації, або так звана «система репрезентації». Саме через провідний канал поступає людині основний потік інформації. «Система репрезентації» ділиться на візуальну (зорову), аудіальну (слухову) і кінестетичну (моторне сприйняття).

Для дослідження індивідуальних особливостей сприйняття ми застосували опитувальник «Діагностика домінуючої перцептивної модальності» С. Єфремцева [20].

Він дозволяє визначити домінуючий канал сприйняття у людини – візуальний, аудіальний чи кінестетичний.

Сучасна глобалізація, яка спричинила значні зміни у сфері масової комунікації, посилила вплив медіа та різних комунікаційних технологій на поведінку людей. Кінцевим завданням негативного впливу медіаперцептивної комунікації на військовослужбовця Збройних Сил України – вплив через когнітивну та емоційну сфери на його поведінку та зрив виконання завдань за призначенням.

Для дослідження поведінково-регулятивного компонента нами застосовувалась методика «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової, Є. М. Коноз та методика «Індекс життєвого стилю (LSI)» Г. Келлермана, Р. Плутчіка.

Методика В. І. Моросанової, Є. М. Коноз «Стильова саморегуляція поведінки людини» [13] присвячена вивченню індивідуального стилю саморегуляції довільної активності людини. Характер профілю саморегуляції детермінується особистісними структурами різного рівня. Індивідуальна система саморегуляції опосередковує вплив особистісних структур на особливості цілеспрямованої активності. Методика складається з тверджень, які входять у склад шести шкал, виділених відповідно до основних регуляторних процесів.

Нами дану методику було застосовано як єдину шкалу загального рівня саморегуляції, що характеризує загальний рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності людини.

Для досліджуваних з високими показниками загального рівня саморегуляції характерні усвідомленість і взаємозв'язок в загальній структурі індивідуальної регуляції регуляторних ланок. При високій мотивації досягнення такі досліджувані здатні формувати стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних

особливостей, що заважають досягненню мети. Чим вищий загальний рівень свідомої саморегуляції, тим легше людина оволодіває новими видами активності, впевненіше почуває себе в незнайомих ситуаціях, має більш стабільні успіхи в звичних видах діяльності.

Ми вбачаємо, що психологічний самозахист від негативного впливу медіаперцептивної комунікації залежить від типу притаманного індивіду психічного захисту, відповідно до якого він вибудовуватиме стратегію власного комунікативного стилю.

Для визначення притаманного досліджуваному механізму психологічного захисту нами було обрано *тест-опитувальник «Індекс життєвого стилю» Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Р. Конте [22]*.

В основу методики закладено психоеволюційну теорію емоцій Роберта Плутчика, яка надала можливість сформулювати уявлення про взаємозв'язок внутрішньо особистісних процесів людини із її механізмами захисту.

Р. Плутчик запропонував розглядати особистісні риси як комбінацію двох або декількох первинних емоцій, навіть тих, які взаємовиключають одна одну. Такий підхід – аналіз способу змішування емоцій – може сприяти кращому розумінню багатьох важливих емоційних феноменів. Наприклад, Р. Плутчик пропонує наступні формули: гордість = гнів + радість; любов = радість + схвалення; цікавість = здивування + схвалення; скромність = страх + схвалення; ненависть = гнів + здивування; провина = страх + радість або задоволення; сентиментальність = схвалення + горе

Захисні механізми як психологічні стратегії, за допомогою яких люди намагаються уникнути або знизити інтенсивність негативних станів, зокрема конфлікт, фрустрація, тривога і стрес, тобто захисні механізми є певними буферами, що намагаються знизити рівень негативних переживань, які завдають особистості непоправної шкоди, травмують її.

Інтерпретація отриманих результатів здійснюється за 8 шкалами: заперечення,

придушення, регресія, компенсація, проєкція, заміщення, інтелектуалізація та реактивні утворення.

Висновок. Психологічний самозахист від негативного впливу медіаперцептивної комунікації – складне багатомірне утворення, структура якого представлена когнітивно-рефлексивним, емоційно-перцептивним та поведінково-регулятивним компонентами та потребує використання цілої батареї відповідних психодіагностичних інструментів з метою забезпечення комплексного дослідження. В результаті вивчення психодіагностичної літератури, власних досліджень був підібраний комплекс надійного й валідного інструментарію, адекватного цілям дослідження експериментального психологічного дослідження. Зміст розглянутих методик дає змогу вважати їх оптимальним інструментарієм вивчення компонентів психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації та комплексно дослідити його особливості для військовослужбовців Збройних Сил України.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у впровадженні підбраного психодіагностичного інструментарію для встановлення статично значущих показників взаємозв'язку компонентів психологічного самозахисту від негативного впливу медіаперцептивної комунікації, зведення загального інтегративного показника рівня досліджуваного психологічного конструкту, знаходженні психологічного пояснення причинно-наслідкових зв'язків між особливостями, що діагностуються за допомогою різних методик, виокремлення особливостей для військовослужбовців Збройних Сил України, а також у розробці ефективних підходів щодо подолання виявлених психологічних слабкостей, профілактики виникнення негативних психоемоційних станів та підвищення рівня психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації.

Питання психології

Список використаних джерел

1. Баришполець, О. Т., Вознесенська, О. Л., Голубева, О. Є., Мироненко, Г. В., Найдьонова, Л. А., Обухова, Н. О., & Череповська, Н. І. (2014). Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів.
2. Засєкіна, Л. В., & Засєкін, С. В. (2002). Вступ до психолінгвістики.
3. Зірка, В. В. (2005). Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі.
4. Золотар, О. О. (2018). *Інформаційна безпека людини: теорія і практика*: монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк». 446 с.
5. Інформаційно-психологічна протидія в Національній гвардії України (психологічний аспект) (2016): монографія. І. В. Воробйова, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін.; за заг. ред. проф. І.І. Приходька; 2-ге вид. – Х. : Національна акад. НГУ. 265 с.
6. Калмикова, Л. О. (2012). Діяльнісна психолінгвістика ЛС Виготського. Психолінгвістика, (9), 62-69.
7. Калмикова, Л. О., Калмиков, Г. В., Лапшина, І. М., & Харченко, Н. В. (2008). Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Фенікс, 245.
8. Кириленко, Т.С. (2007). Психологія: емоційна сфера особистості: підручник. Київ : Либідь. 256 с.
9. Кирпенко, Т. М. (2015). Особливості механізмів психологічного самозахисту підлітків (Doctoral dissertation, Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля. Київ, 2015).
10. Кирпенко, Т. М. (2017). Механізми психологічного самозахисту підлітків: монографія / Т. Кирпенко, Ю. Бохонкова. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 176 с.
11. Компанцева, Л. Ф. (2007). Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти. Луганск: Знання.
12. Кулеба, Д. (2019). Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: Книголав. 383 с.
13. Москальова, А. С. (2019). Саморегуляція як чинник попередження професійних криз особистості: навч. програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації (керів. загальноосвітніх навч. закл. різних типів навч.) і студ. освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» з напрямків підготовки «Управління навчальним закладом» та «Педагогіка вищої школи» / А. С. Москальова : НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти». К. 60 с.
14. Олійник, Т.Р. (2021). Психологія впливу фейкових повідомлень на поведінкову активність особистості військовослужбовця. Магістерська робота. 89 с.
15. Руденко, Н. В. (2022). Сугестія як засіб формування громадської думки в сучасних англійських інтернет-виданнях: інформаційно-комунікаційні стратегії та способи їх реалізації. Doctoral dissertation, Сумський державний університет).
16. Стариш, А. Г. (2004). *Філософія інформації*. Сімферополь : Таврія. 376 с.
17. Титаренко, Т. М., Кочубейник, О. М., & Черемних, К. О. (2014). Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності.
18. Фоля, Ю. П. (2010). Індивідуально-психологічні прояви навіюваності як властивості особистості : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / Юлія Павлівна Фоля; наук. кер. О. П. Саннікова; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса.
19. Чепелева, Н., & Рудницька, С. (2019). Дискурсивні технології особистості, що самопроєктується. *Psycholinguistics*, (25, Iss. 1), 363-383.
20. Шиффман, Х. (2003). Відчуття та сприйняття. П. 217 с.
21. Яценко, Т. С. (1996). Психологічні основи групової психокорекції. Навч. посібник. К.: Либідь. 264 с.
22. Plutchik, R., Kellermann, H. & Conte, H. R. (1979). A structural theory of ego defences and emotions. Isard C. E. (ed.) *Emotions in personality and psychopathology*. N. Y.: Plenum. P. 229—257.
23. <http://psydilab.univer.kharkov.ua/index.php/uk/rezultaty-raboty-2/128-razrabotka-modifikatsiya-i-adapt/test-kritichnogo-mislennya-l-starki/129-adaptirovannyj-test-kriticheskogo-myshleniya-l-starki>
24. <https://studfile.net/preview/5263783/page:13/>
25. <https://gur.gov.ua/content/iq-tests.html>
26. <http://psychology.univer.kharkov.ua/dist2020/materialy/Mayevska/Lr13.pdf>

References

1. Baryshpolets, O. T., Voznesenska, O. L., Holubieva, O. Ye., Myronenko, H. V., Naidonova, L. A., Obukhova, N. O., & Cherepovska, N. I. (2014). Mediapsykhologhiia: na peretyni informatsiinoho ta osvithoho prostoriv. (in Ukrainian)
2. Zasiakina, L. V., & Zasiakin, S. V. (2002). Vstup do psykhologhivistyky. (in Ukrainian).
3. Zirka, V. V. (2005). Movna paradyhma manipulyativnoi hry v reklami. (in Ukrainian).
4. Zolotar, O. O. (2018). Informatsiina bezpeka liudyny: teoriia i praktyka: monohrafiia. Kyiv : TOV «Vydavnychy dim «ArtEk». 446 s. (in Ukrainian).
5. Informatsiino-psykhologhichna protydiia v Natsionalnii hvardii Ukrainy (psykhologhichni aspekt) (2016): monohrafiia. I. V. Vorobiova, Ya. V. Matsehora, I. I. Prykhodko ta in.; za zah. red. prof. I.I. Prykhodka; 2- he vyd. – Kh. : Natsionalna akad. NHU. 265 s. (in Ukrainian).
6. Kalmykova, L. O. (2012). Diialnisna psykhologhivistyka LS Vyhotskoho. Psykhologhivistyka, (9), 62-69. (in Ukrainian)..
7. Kalmykova, L. O., Kalmykov, H. V., Lapshyna, I. M., & Kharchenko, N. V. (2008). Psykhologhiia movlennia i psykhologhivistyka: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. K.: Feniks, 245. (in Ukrainian)..
8. Kyrylenko, T.S. (2007). Psykhologhiia: emotsiina sfera osobystosti: pidruchnyk. Kyiv : Lybid. 256 s. (in Ukrainian)..
9. Kyrpenko, T. M. (2015). Osoblyvosti mekhanizmiv psykhologhichnoho samozakhystu pidlitkiv (Doctoral dissertation, Skhidnoukrainskyi nats. un-t imeni Volodymyra Dalia. Kyiv, 2015). (in Ukrainian)..
10. Kyrpenko, T. M. (2017). Mekhanizmy psykhologhichnoho samozakhystu pidlitkiv: monohrafiia / T. Kyrpenko, Yu. Bokhonkova. Sievierodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia. 176 s. (in Ukrainian)..
11. Kompantseva, L. F. (2007). Internet-komunikatsiia: kohnityvno-prahmatychnyi ta lnhvokulturolohichni aspekty. Luhansk: Znanye. (in Ukrainian)..
12. Kuleba, D. (2019). Viina za realnist. Yak peremahaty u sviti feikiv, pravd i spilnot. Kyiv: Knyholav. 383 s. (in Ukrainian).
13. Moskalova, A. S. (2019). Samorehuliatsiia yak chynnyk poperedzhennia profesiinykh kryz osobystosti: navch. prohrama spetskursu dlia slukhachiv kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii (keriv. zahalnoosvitnikh navch. zakl. riznykh typiv navch.) i stud. osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr» z napriamkiv pidgotovky «Upravlinnia navchalnym zakladom» ta «Pedahohika vyshchoi shkoly» / A. S. Moskalova : NAPN Ukrainy, DVNZ «Un-t menedzhmentu osvity». K. 60 s. (in Ukrainian).
14. Oliinyk, T.R. (2021). Psykhologhiia vplyvu feikovoykh povidomlen na povedinkovu aktyvnist osobystosti viiskovosluzhbovtisia. Mahisterska robota. 89 s. (in Ukrainian).
15. Rudenko, N. V. (2022). Suhestiiia yak zasib formuvannia hromadskoi dumky v suchasnykh anhlomovnykh internet-vydanniakh: informatsiino-komunikatsiini stratehii ta sposoby yikh realizatsii. Doctoral dissertation, Sumskyi derzhavnyi universytet). (in Ukrainian).
16. Starysh, A. H. (2004). Filosofiia informatsii. Simferopol: Tavriia. 376 s. (in Ukrainian).
17. Tytarenko, T. M., Kochubeinyk, O. M., & Cheremnykh, K. O. (2014). Psykhologhichni praktyky konstruiuvannia zhyttia v umovakh postmodernoi sotsialnosti. (in Ukrainian).
18. Folia, Yu. P. (2010). Indyvidualno-psykhologhichni proiavy naviiuvanosti yak vlastyvoli osobystosti : avtoref. dys. kand. psykol. nauk : 19.00.01 / Yuliia Pavlivna Folia; nauk. ker. O. P. Sannikova; DZ «Pivdennoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho». Odesa. (in Ukrainian).
19. Chepeleva, N., & Rudnytskaia, S. (2019). Dyskursyvni tekhnologii osobystosti, shcho samoproektuietsia. Psycholinguistics, (25, Iss. 1), 363-383. (in Ukrainian).
20. Shyffman, Kh. (2003). Vidchuttia ta spryiniattia. P. 217 s. (in Ukrainian).
21. Yatsenko, T. S. (1996). Psykhologhichni osnovy hrupovoi psykhokorektsii. Navch. posibnyk. K.: Lybid. 264 s. (in Ukrainian).
22. Plutchik, R., Kellermann, H. & Conte, H. R. (1979). A structural theory of ego defences and emotions. Isard C. E. (ed.) Emotions in personality and psychopathology. N. Y.: Plenum. P. 229—257. (in English).
23. <http://psydilab.univer.kharkov.ua/index.php/uk/rezultaty-raboty-2/128-razrabotka-modifikatsiya-i-adapt-test-kritichnogo-mislennya-l-starki/129-adaptirovannyj-test-kriticheskogo-myshleniya-l-starki> (in Ukrainian).
24. <https://studfile.net/preview/5263783/page:13/> (in Ukrainian).
25. <https://gur.gov.ua/content/iq-tests.html> (in Ukrainian).
26. <http://psychology.univer.kharkov.ua/dist2020/materialy/Mayevska/Lr13.pdf> (in Ukrainian).

Summary

Shereshkova I. I. Adjunct of the Humanitarian Institute of the National University of Defense of Ukraine named Ivan Chernyakhovskiy

**JUSTIFICATION OF THE EMPIRICAL RESEARCH PROGRAM
FEATURES OF PSYCHOLOGICAL SELF-DEFENSE OF MILITARY OFFICERS OF THE
ARMED FORCES OF UKRAINE AGAINST THE NEGATIVE INFLUENCE OF MEDIA-
PERCEPTIVE COMMUNICATION**

Introduction. *In the age of information technologies, interest in the psychological nature of information and the possibilities of its influence on a person is growing more and more. The problem of the psychological influence of information is widely presented in various fields of psychological knowledge, at the same time, the psychological resistance of an individual, as the formed ability of psychological self-defense against destructive informational influences, has not become the subject of domestic psychological research.*

Purpose. *The purpose of the article is to substantiate the methodology and tools of empirical research on the peculiarities of psychological self-defense of servicemen of the Armed Forces of Ukraine against the negative influence of media-perceptive communication, which are based on current scientific approaches to the study of the psychological essence of this phenomenon and the individual psychological features of its manifestations. Identifying the component structure of psychological self-defense as a program for reducing current negative informational and psychological impact and substantiating the psychodiagnostic toolkit for studying its features is considered an actual scientific and applied task.*

Methods. *In the process of work, general scientific research methods were used: analysis, synthesis, comparison and generalization.*

Originality. *Analysis of scientific research in the subject field of psychological self-defense indicates the existence of widespread ambiguities, homonymy and contradictions of terms. The theoretical analysis of the subject's psychological defenses revealed their extraordinary diversity: from active, flexible and constructive to passive, rigid and maladaptive. Psychological self-defense is often used as a synonym for the concept of "psychological defense", the doctrine of which begins in the classical psychoanalysis of the 20th century. The theoretical views of modern researchers are based on the ideas of Z. Freud and A. Freud, who considered psychological protection as a means of resolving the conflict between consciousness and the unconscious.*

In the future, the doctrine of psychological protection underwent changes and additions both within psychoanalytic theory and in other directions (A. Adler, K. Jung, K. Gorny, E. Fromm, K. Rogers, V. Reich, V. Basin, V. Rozhnov, V. Volovik, R. Zacheptytskyi, V. Banshchikov, O. Fenichel, N. McWilliams, L. Subotina, A. Koteneva, and others). The teachings of most of the cited scientists were united by the study of the main subject - the causes of conflicts that give rise to psychological protection, functions and mechanisms that form it.

A significant addition to the theory of psychological protection was the work of R. Plutchyk, G. Kellerman, and H. Conte, who, investigating the relationship between psychological protection and personality, claimed that protective mechanisms are characterized by emotions that lie at their core.

L. Vygotskyi, L. Zasekina, S. Zasekin, V. Zirka, L. Kalmykova, T. Kyrpenko clarified psychological defenses as a mandatory component of the informational interaction of a person with the environment, L. Kompantseva, L. Naidyonova, T. Tytarenko, N. Chepeleva and others.

Conclusion. *Psychological self-defense against the negative impact of media-perceptive communication is a complex multidimensional entity, the structure of which is represented by cognitive-reflective, emotional-perceptive, and behavioral-regulatory components and requires the use of a whole battery of appropriate psychodiagnostic tools in order to ensure a comprehensive study. As a result of the study of psychodiagnostic literature and own research, a set of reliable and valid tools was selected, adequate for the research goals of experimental psychological research.*

The content of the considered methods makes it possible to consider them as an optimal toolkit for studying the components of psychological self-defense against the negative impact of media-perceptive communication and to comprehensively investigate its features for servicemen of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: *media perceptive communication; psychological self-defense; psychodiagnostics; servicemen of the Armed Forces of Ukraine; indicator, component.*

Received/Поступила: 02.04.23.